

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ НА ОСНОВІ ХРИСТИЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ

Постановка проблеми. Процес становлення громадянського суспільства в Україні, прагнення людини до вдосконалення економічної, правової, освітньої і культурної сфер життя передбачають утвердження норм і цінностей високого гуманізму та духовності. У цьому контексті майбутнє України безпосередньо залежить від збереження і відтворення традиційної християнської моральності, ідеалів добра і любові, зокрема.

Значна частина педагогів-дослідників шукають відповідь на запитання у площині (усередині) духовно-морального виховання: на яких цінностях має бути вихована людина, як це має відбуватися на практиці, у чому причина невирішених проблем – асоціальної і протиправної поведінки сучасної молоді. Певне розв'язання цих проблем подає християнська педагогіка, в якій світобачення, духовні цінності та особистісна спрямованість значною мірою визначають зміст духовності як складової частини духовної культури, яка вже сьогодні постає головним компонентом життя сучасних людей.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідженнями в царині даного питання займалися ще великі мислителі минулого (Платон та Арістотель), відомі зарубіжні і вітчизняні педагоги (Я.А.Коменський, Г.Ващенко, Г.Сковорода, В.Сухомлинський, К.Ушинський та інші.)

Проблемі формування духовних цінностей та розвитку особистості присвячені праці сучасних науковців (О.Зайцева, Л.Бутенко, Л.Диненкова, Т.Ільїна, Л.Лі, О.Матвієнко, С.Мукомел, Т.Ротерс, О.Сухомлинська, С.Черніков, Г.Шевченко та інші).

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у висвітленні цементуючого ядра духовності – християнських цінностей та виокремленні провідних груп моральних цінностей, які необхідні для формування духовності особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування духовного світу дітей та молоді, духовності, як провідної якості особистості – велике і складне завдання, що стоїть у центрі уваги педагогів, вихователів, учителів, батьків, широкого педагогічного загалу. Особливої актуальності воно набуває сьогодні, коли складності соціально-економічного й політичного розвитку країни боляче вразили молодь. Серед дітей та молоді падає духовність, що пояснюється насамперед зниженням рівня життя в Україні, відсутністю соціальної захищеності, явним і прихованим безробіттям, інфляцією, невизначеністю моральних орієнтирів у політиці держави і повсякденному житті. Засоби масової інформації та комунікації дедалі більше впливають на суспільство й особливо на молодь, пропагують насилля, зброю, силу, прищеплюють моральний релятивізм, конформізм і цинічно-гедоністичне ставлення до повсякденності.

Зазвичай під духовністю розуміють внутрішнє психічне життя людини, її моральний світ. В побуті – це моральність, релігійність, певна піднесеність думок та вчинків. Духовність, як високе, протиставляється низькому, гріховному, аморальному. Незважаючи на абстрактність поняття, в узусі дуже часто слово духовність використовується як конкретна якість чи мало не реально існуюча субстанція, про що свідчить слововжиток на зразок: „людина великої духовності”, „дефіцит духовності в суспільстві” тощо.

На сьогоднішній день поняття „духовність” набуло широкого резонансу, хоча воно й недостатньо розтлумачене у філософській, психологічній і педагогічній літературі.

До визначення поняття духовності у вчених немає одностайної думки. Кожний науковець розуміє поняття „духовність” по-різному. Поняття «духовність» завжди мало велике значення і відіграє визначну роль у ключових проблемах: людина, її місце й призначення у світі, зміст її буття, культура, суспільне життя. І тому такі філософи: Платон, Аристотель, Юркевич, Григорій Сковорода вважали, що поняття „духовність” є похідним від слова „дух” (лат. „spirit” та грец. „pneuma”), що означає рухливе повітря, повівання дихання, носія життя.

Уже в первісну епоху складаються перші уявлення про духовність. Але це поняття ще не розмежовувалось від тілесної суті. Вперше Платон відокремив тілесне і духовне, визначив, що духовність – це специфічна людська властивість, а тілесне – це нижче, те, що закладене природою людині. Аристотель теж відокремлював ці поняття, але розглядав тілесне й духовне як рівно необхідні.

Новий підхід виробляється у християнській традиції. Тут духовність наділяється новим обличчям, і вважається, що духовність притаманна людині розумній, що виділяє її з тваринного світу, та уподібнює Богу.

Проблема духовності стала провідною і в російській релігійній філософії кінця XIX початку XX ст. Її розробка пов'язана з іменами Федора Достоєвського, Володимира Соловйова, Івана Ільїна, Павла Флоренського, Миколи Федорова. Тут духовність розумілась подвійно. З одного боку: духовність це одухотворення тваринності, сутнісна характеристика людини, що виділяє її зі світу тварин. Інше розуміння: духовність це ідеал, до якого прагнула людина у власному розвитку, орієнтація на вищі, абсолютні цінності.

Значний внесок у розробку проблеми духовності зроблений у науці притаманний таким філософам як: Мартин Бубер, Макс Шелер, П'єр Тейяр де Шарден, Хосе Ортега-і-Гассет, Альберт Швейцер, Еріх Фром, Віктор Франкі. Провідною ідеєю цих вчених є: людина розумна на зламі епох виявилась нездатною подолати всілякі кризи життя, зокрема глобальні, тому їй на зміну повинна прийти людина духовна.

Що ж до сучасних досліджень в царині даного питання, то духовність за визначенням Ольги Сухомлинської – це складний психічний феномен самоусвідомлення особистості, внутрішнє сприймання, привласнення нею

сфери культури, її олюднення, вростання в неї та розуміння її як власного надбання [8, с. 5].

Відомий український педагог О.Вишневський вважає, що духовність виявляє себе в усіх сферах як стратегічний орієнтир, що без духовності не мислима справжня моральність, справжній патріотизм, справжня демократія, родинність тощо. Поняття духовність він визначає як „скерованість людини до Високого й Вічного” [5, с. 4].

У контексті нашої проблеми під духовністю розуміємо внутрішній світ людини, її самосвідомість і діяльність цієї самосвідомості, що може бути спрямована на різні сторони й об’єкти, на будь-які феномени зовнішнього і внутрішнього світу людини. Такий підхід передбачає розгляд духовної сфери як складової феномену культури. Цементуючим ядром зазначеного підходу слугують християнські цінності.

У міру зростання науково-технічного й виробничого потенціалу людства, підвищення здатності людини впливати на стан навколишнього буття і на кардинальні умови свого власного існування дедалі важливішою стає моральна спрямованість її конкретних дій, чимраз більшого значення набуває те, яким саме цінностям підпорядковує вона свою зростаючу могутність. Тож якщо раніше в людській культурі домінували релігійно-конфесійні, пізнавальні, естетичні, утилітарно-практичні цінності тощо, нині настає час, коли визначальними для людини й людства повинні стати цінності етичні, бо від цього залежить саме виживання земної цивілізації.

Моральні цінності, уявлення, настанови є продуктом нашої історії та культури. Їх основу було закладено у I ст. нашої ери в зв’язку з розвитком християнства. Вони еволюціонували протягом віків разом із людством, сталими моральними взірцями [7, с. 13]. До моральних цінностей належать нормативні уявлення про добро і зло, справедливість, прекрасне й потворне, про призначення людини, людські ідеали. Вони лежать в основі всіх вчинків, діяльності людини, мають моральну значущість і впливають на суспільне життя.

Особливо гостро проблема місця і ролі моральних цінностей у суспільному житті постала у XX ст; у період пострадянських трансформацій, зокрема, в Україні. „Найвидатніші досягнення науково-технічного процесу, – за словами професора В.О.Лозового, – обернулися катастрофічними наслідками для людини” [6, с. 3]. Проблема війни у ядерний вік, глобальна екологічна криза, проблеми хвороб і голоду, взаємодії культур і освіти стали планетарними проблемами. Вирішення їх без опори на моральну складову людського існування неможливе, оскільки інтелект, не наповнений, не пронизаний моральністю (моральними цінностями), здатний зруйнувати не тільки навколишній світ, а й самого себе. Тому, Любов Шумра пише: „Одним із головних покликань вітчизняної освіти є створення у молодого покоління фундаментальних начал тих духовних цінностей, котрі мали неабияке значення стимулів людського життя і діяльності, в основі яких лежить певна національна

ідея й водночас загальнолюдські ідеали” [9, с. 28]. І лише тоді відбудеться моральне відродження і духовне вдосконалення людини.

Формування духовності на основі християнських моральних цінностей передбачає вироблення моральних вимог, що відкладаються в свідомості людини й суспільства у вигляді норм, принципів, ідеалів, понять тощо. Наступний крок – донесення цих вимог і пов’язаних із ними уявлень до свідомості людини для того, щоб вона могла спрямувати і контролювати свої дії, ставити моральні вимоги до інших людей та оцінювати їхні вчинки. Це завдання виконується за допомогою морального виховання, яке передбачає формування моральних переконань, нахилів, почуттів, звичок, стійких моральних якостей особистості, тобто загалом моральності.

Християнська мораль, утверджуючи людську гідність, любов до ближнього, як до самого себе, розвиває у суспільстві людяність, гуманність, що є основою високої культури, що підносить людину у її власних очах, облагороджує її наміри і бажання.

Християнські цінності відіграють велике значення в житті віруючого: дають розуміння місця й значення життя людини, підпорядковують його поведінку релігійним вимогам, посилюють інтенсивність емоційного життя.

Релігійні цінності впливають на соціальну структуру, динаміку і мотивацію соціальної поведінки людей, вони змістовно наповнюють рух соціуму і визначають його напрямок.

Особливе місце в ціннісній ієрархії християнства належить людині. Стверджуючи ідею богостворення людини, християнство відстоює уявлення про її богоподібність. Для сучасної християнської аксіології пріоритетною є увага до особистості людини, її божественної природи й призначення, що передбачає й зміну акцентів у ціннісній системі.

Висновки. Цінність людини визначається насамперед тим, що вона є найдосконалішою з усіх відомих нам істот. Тільки вона здатна пізнавати навколишній світ і саму себе і перетворювати її на початки добра і краси. Завдяки її зусиллям створено другу вроду – світ культури, який є скарбницею загальнолюдського досвіду і передумовою істинного людського буття.

Кількість цінностей, які може сприйняти і усвідомити особистість, обмежена, а внутрішній світ дитини – своєрідний і багатий. Отже, мета педагогічного впливу полягає в прилученні дитини до тих християнських цінностей, які мають універсальне гуманістичне значення, абсолютний характер і, що найважливіше для виховання, позитивну спрямованість.

Серед християнських моральних цінностей загальнолюдського значення можна виділити такі групи:

- головні людські цінності, що більшою чи меншою мірою визначають всі інші етичні цінності (життя, істина, добро, свобода);
- чесноти (справедливість, сміливість, правдивість, щирість, любов до ближнього, вірність, довіра, скромність, відданість);

- більш часткові моральні цінності (здатність ділитися з іншими своїми духовними надбаннями; любов, спрямована на ідеалізовану цінність іншої особистості).

Адже, саме загальнолюдські релігійно-духовні цінності лежать в основі існування як суспільства в цілому, так і окремої особистості. І саме від того, чи керуватиметься дане суспільство чи конкретна людина такими цінностями як добро, свобода, справедливість, солідарність, любов, демократія, залежатиме як її особиста доля, так і майбутній добробут всього народу. Тому істинно багатим і процвітаючим суспільством може бути лише те, яке базується на загальнолюдських цінностях.

Перспективи подальшого дослідження. У наступних наукових розвиткух передбачаємо комплексне вивчення категорії «духовність» як складової педагогічного процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д. Моральний розвиток особистості / І.Д.Бех // Рідна школа. – 2004. – №1. – С. 16-19.
2. Бех І.Д. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / І.Д.Бех. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
3. Бех І.Д. Як виховувати духовні цінності / І.Д.Бех // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2004. – №1. – С. 9-11.
4. Беланова Р. Стан духовного розвитку особистості на зламі віків / Р.Беланова // Рідна школа. – 2001. – №3. – С. 29-33.
5. Вишневський О.І. Система цінностей і стратегія виховання (Тезовий виклад) / О.І.Вишневський // Рідна школа. – 1997. – № 7-8. – С. 3-5.
6. Етика: навчальний посіб. / за ред. В.О.Лозового – К.: Юрком Інтер, 2004. – 224 с.
7. Стежко Ю. Морально-християнські цінності в особистісному самовизначенні учнів / Ю.Стежко // Рідна школа. – 2000. – № 11. – С. 1-14.
8. Сухомлинська О. Формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей / О.Сухомлинська // Директор школи. – 2003. – №1. – С. 4-6.
9. Шумра Л. Загальнолюдські моральні цінності як основа духовного виховання / Л.Шумра // Рідна школа. – 2004. – № 6. – С. 28-30.

АНОТАЦІЯ

Яковенко І.О. Формування духовності особистості на основі християнських цінностей. У статті розглянуто погляди деяких дослідників на поняття духовності та християнських моральних цінностей; визначено цементуюче ядро духовності – християнські цінності; виділено провідні групи моральних цінностей, які необхідні для формування духовності особистості.

Ключові слова: *традиційна християнська мораль, гуманізм, духовність, моральні цінності, християнські моральні цінності загальнолюдського значення, чесноти.*

АННОТАЦИЯ

Яковенко И.А. Формирования духовности личности на основе христианских ценностей. В статье рассмотрены взгляды некоторых исследователей на понятие духовности и христианских нравственных ценностей, определено цементирующее ядро духовности – христианские ценности; выделено ведущие группы нравственных ценностей, которые необходимы для формирования духовности личности.

Ключевые слова: *традиционная христианская мораль, гуманизм, духовность, нравственные ценности, христианские моральные ценности общечеловеческого значения, добродетели.*

SUMMARY

Yakovenko I.O. Forming of spiritual of personality on basis of christian values. The paper considers the views of some researchers on the concept of spirituality and Christian morals; defined cementing the core of spirituality - Christian values, selected group of leading moral values that are necessary for the formation of spiritual identity.

Key words: *traditional Christian morality, humanism, spirituality, moral values and Christian moral values universal values, virtues.*